

LÄRARNAS
RIKSFÖRBUND

"Ge oss lärare mer tid"

*En undersökning om yrkeslärarnas
syn på APL i gymnasieskolan*

Innehåll

Förord	4
Sammanfattning och slutsatser	5
Undersökning	7
Yrkeslärares syn på kvaliteten av elevernas arbetsplatsförlagd lärande	7
Om framtidens APL	11
Metodbeskrivning.....	12
Referenser.....	13
Bilaga: Enkäten	14

"Ge oss lärare mer tid"

*En undersökning om yrkeslärares
syn på APL i gymnasieskolan*

Lärarnas Riksförbund, december 2016

Förord

Det råder en skriande brist på yrkesutbildad arbetskraft ute på den svenska arbetsmarknaden. Att hitta rätt person med rätt kompetens har blivit svårt för många företag. Samtidigt fortsätter den oroväckande trenden med minskat söktryck till gymnasieskolans yrkesprogram bland våra ungdomar. Av de elever som påbörjar utbildningen avbryter dessutom alltför många sina studier vilket drabbar såväl eleverna själva som hela samhället. Det är också bekymmersamt att en del yrkesutbildningar inte håller en sådan kvalitet att eleverna, trots examen, blir direkt anställningsbara. För Sveriges konkurrenskraft och tillväxt är det naturligtvis en förutsättning att kompetensförsörjningen fungerar på bästa möjliga sätt. Detta kan ske enbart om yrkesutbildningarna är attraktiva och håller hög kvalitet. Där spelar APL, elevernas arbetsplatsförlagda lärande, en helt avgörande roll.

APL är av stor betydelse för många av våra ungdomar under gymnasietiden. Kanske är den till och med den mest betydelsefulla delen av tiden. En väl fungerande praktik stärker elevernas yrkesidentitet och praktiska yrkeskunnande. Den visar hur arbetslivet fungerar och öppnar dörrar till framtida anställningar. Den kan även inspirera elever att skapa egna möjligheter i företagande. Därför är det mycket oroväckande att vår undersökning bekräftar förekomsten av flera problem som rimmar illa med den betydelse som APL har för yrkesprogrammen. Bland annat får inte alla elever i dag den mängd praktik som de har rätt till och inte heller med rätt kvalitet. Det råder brist på såväl praktikplatser som kompetenta och utbildade handledare ute på arbetsplatserna. Det tunga ansvaret att ordna APL-platser faller ofta på lärarna samtidigt som lärarna saknar tid och förutsättningar att både planera och följa upp elevens lärande på arbetsplatsen. Dessa brister gör att eleverna blir sämre rustade för arbetslivet, varvid hela yrkesutbildningen tappar en hel del av sitt värde.

Därför ser vi det nödvändigt att branscherna tillsammans med gymnasieskolans huvudmän och rektorer nu behöver ta ett samlat grepp om APL-verksamheten. Branscherna måste i större omfattning ta och få ansvar och engagera sig i de lokala programrådets arbete, ordna APL-platser, se till att företagen visar större intresse av att ta emot praktikanter och garantera tillgången till utbildade handledare. För att varje elev ska få en APL-tid med god kvalitet är det också helt avgörande att lärarna ges rätt och rimliga förutsättningar att arbeta med allt som är kopplat till elevernas praktik. Dessa arbetsuppgifter, som ofta är väldigt omfattande, behöver nu synliggöras och ingå i tjänstefördelningen precis som alla andra arbetsuppgifter.

Det är bara om lärarna får tid för sitt uppdrag och om branscherna engagerar sig som vi kan ta ett steg närmare det självklara målet om alla elevers rätt till en yrkesutbildning av hög kvalitet.

Åsa Fahlén

Ordförande, Lärarnas Riksförbund

Sammanfattning och slutsatser

Ett av syftena med Gymnasiereformen 2011 var att stärka yrkesprogrammen så att de i högre grad än tidigare skulle förbereda eleverna för arbetsmarknaden direkt efter gymnasiet. Förstärkt samarbete mellan skola och arbetsliv skulle bidra till en bättre fungerande APL-verksamhet som är en avgörande del av utbildningen. I den proposition som låg till grund för reformen¹ framhävde regeringen att elevernas arbetsplatsförlagd lärande *är avgörande för att yrkesutbildningen ska få sådan kvalitet, djup och verklighetsförankring att eleverna blir anställningsbara*. Enligt den nämnda propositionen är *APL så avgörande för kvaliteten av yrkesutbildningen att utbildningen inte bör anordnas om APL inte kan tillhandahållas under överskådlig tid*.

Vi kan konstatera att en icke fungerande praktik gör att hela yrkesutbildningen tappar en del av sitt värde. Därför är det bekymmersamt att vår undersökning visar förekomsten av flera problem kopplat till APL-verksamheten. Resultaten visar följande:

- ***Alla elever får inte den praktik som de har rätt till***, det vill säga minst 15 veckor under sin utbildning. Drygt var tionde lärare arbetar på en gymnasieskola som inte kan leva upp till kravet om en APL-period på minst 15 veckor.
- ***Lärarna saknar i stor utsträckning förutsättningar för sitt uppdrag vad gäller att arbeta med den arbetsplatsförlagda delen av utbildningen***. Över hälften av lärarna uppger att de inte får den tid som krävs för att planera elevernas praktik. Nästan 70 procent uppger också att de inte får tillräcklig tid för att besöka och följa upp eleven under dennes tid på arbetsplatsen samt samtala med eleven och handledaren.
- ***Det råder brist på kompetenta och utbildade handledare ute på arbetsplatserna***. Varannan av de tillfrågade lärarna bedömer att handledarna på arbetsplatserna inte är tillräckligt förberedda och har den kompetens som krävs för att ta emot och handleda elever.
- ***Gymnasieförordningens krav om att det ska finnas ett eller flera lokala programråd knutna till respektive yrkesprogram efterlevs inte på många håll i landet***. Närmare var femte lärare uppger att de arbetar på skolor där det inte finns något lokalt programråd kopplat till den aktuella utbildningen. Det finns också stora skillnader i hur programråden fungerar.
- ***Samarbetet mellan skolan och företagen under elevernas APL-period upplevs otillfredsställande***. Färre än 2 av 10 lärare upplever att samarbetet med företaget och handledaren fungerar mycket bra.

¹ Högre krav och kvalitet i den nya gymnasieskolan Prop. 2008/09:199

Utifrån ovanstående resultat framför Lärarnas Riksförbund följande krav:

- **Lärarnas förutsättningar för APL-arbetet måste ses över på varje skola!**
Yrkesläraren har en central roll i gymnasieskolans APL-verksamhet. Den enskilde läraren bär ofta ett stort ansvar för att hitta praktikplatser till sina elever, planera och följa upp APL-perioden och betygsätta kurser där APL har ingått. Vår undersökning visar att tidsbrist framhålls vara den klart största orsaken till att kunna utföra dessa arbetsuppgifter med bra kvalitet. Gymnasieskolans huvudmän och rektorer måste ge lärarna rimliga förutsättningar och tidsutrymme, det vill säga avsatt tid, för att utföra ett APL-arbete av god kvalitet i alla väsentliga delar. Det är viktigt att dessa, ofta omfattande arbetsuppgifter tjänstefördelas och schemaläggs precis som all annan undervisning. Utöver det, bör huvudmännen och rektorerna se till att det på varje skola finns åtminstone en av Skolverket utbildad lokal APL-utvecklare. Dessa personer ska ha huvudansvaret för att utveckla skolans systematiska kvalitetsarbete om APL och samverka med arbetslivet.
- **Huvudmännen måste kartlägga tillgången på ändamålsenliga APL-platser för att kunna starta upp ett yrkesprogram!**
Med tanke på hur central roll APL-perioden har inom yrkesprogrammen är det av yttersta vikt att samtliga elever garanteras minst 15 veckors praktik av hög kvalitet. Bristen på ändamålsenliga APL-platser gör att vissa skolor har svårt att tillhandahålla APL i tillräcklig omfattning samt främja dess kvalitet. Huvudmännen måste ta sitt ansvar och inte bedriva utbildning trots brist på APL-platser. Därmed bör det införas en reglering som innebär att en skolhuvudman måste kartlägga tillgången på praktikplatserna för att kunna starta upp ett yrkesprogram. Elevantagningen kan kontinuerligt justeras efter ändringar i tillgången.
- **En genomförd handledarutbildning ska vara ett krav för att företagen ska kunna ta emot praktikanter!**
För att kvalitetssäkra elevernas APL-period måste kompetensen hos företagen som tar emot elever öka. Enligt Skolverkets rapport om APL² har inte handledarutbildningen fått en önskad spridning. Det visar också vår undersökning. Hälften av de tillfrågade lärarna anser att handledarna i dag inte är tillräckligt förberedda och har den kompetens som krävs för att handleda elever. Det äventyrar hela APL-verksamhetens kvalitet. Därför är det ytterst viktigt att få till en reglering som garanterar att endast personer som genomfört en handledarutbildning får ta emot och handleda elever. Därmed är det också rimligt att handledarna framdeles får en ersättning för sitt uppdrag, vilket i sin tur kan öka intresset av att bli handledare.
- **Reglera de lokala programråden ytterligare!**
Att de lokala programråden finns och fungerar väl är en grund för en fungerande APL-verksamhet. Trots att de är inskrivna i gymnasieförordningen, visar vår undersökning att kravet och uppdraget inte efterlevs på många håll i landet. Omkring 20 procent av lärarna tycks arbeta på yrkesprogram som saknar lokalt programråd. Det finns också stora skillnader i hur råden fungerar. Därför anser Lärarnas Riksförbund att hur de lokala programråden ska organiseras och vilka uppgifter de ska ha bör regleras ytterligare för att säkerställa likvärdigheten runt om i landet. En av de centrala uppgifterna för råden bör vara att hjälpa skolhuvudmän och skolor med att planera och organisera sin APL-verksamhet och ordna ändamålsenliga APL-platser.

² Skolverket, 2016

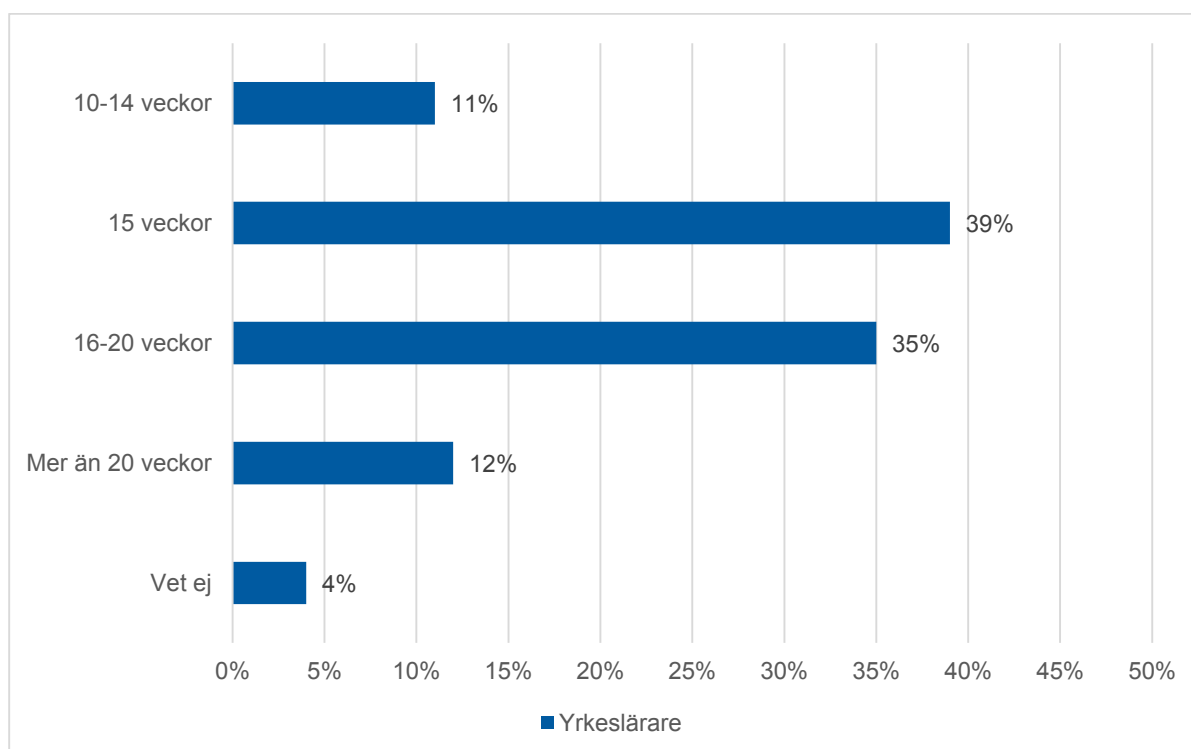
Undersökning

I maj 2016 genomförde Lärarnas Riksförbund en enkätundersökning³ bland landets yrkeslärare. En del av frågorna i undersökningen berörde den arbetsplatsförlagda delen av utbildningen. Lärarna fick svara på frågor om hur de anser att APL fungerar idag, vilka förutsättningar de har att arbeta med elevernas praktikperiod och hur de anser att APL bör utvecklas så att alla elever får den praktik och den utbildning som utlovats. I följande stycke redovisas dessa resultat i sin helhet. Vi presenterar inga skillnader rörande APL på kommunala och fristående gymnasieskolor eftersom vi inte har funnit några signifikanta skillnader i enkätresultaten i detta avseende. Enkätfrågorna finns även som bilaga.

Yrkeslärarnas syn på kvaliteten av elevernas arbetsplatsförlagd lärande

Alla elever på gymnasieskolans yrkesprogram och inom gymnasiesärskolans nationella program ska genomföra delar av utbildningen på en arbetsplats. Enligt gymnasieförordningen⁴ ska arbetsplatsförlagt lärande förekomma på gymnasieskolans alla nationella yrkesprogram med minst 15 veckor. Det är huvudmannen för utbildningen som ansvarar för att skaffa APL-platser och att de krav som finns på utbildningen uppfylls.⁵ Men alltför ofta beror tillgången på APL-platser på lärarnas tid, personliga kontaktnät och kapacitet att anordna platser. Med andra ord har huvudmannen i praktiken överlåtit ansvaret till lärarna. Konsekvensen av detta kan bli det som såväl Skolinspektionens granskning⁶ som denna undersökning bekräftar: att alla elever inte får den praktik som de har rätt till. Drygt var tionde lärare i undersökningen uppger att eleverna får färre än de lagstiftade 15 veckor under sin utbildning.

Diagram 1: Hur mycket APL erbjuds eleverna på ditt program?

³ Lärarnas Riksförbund, 2016

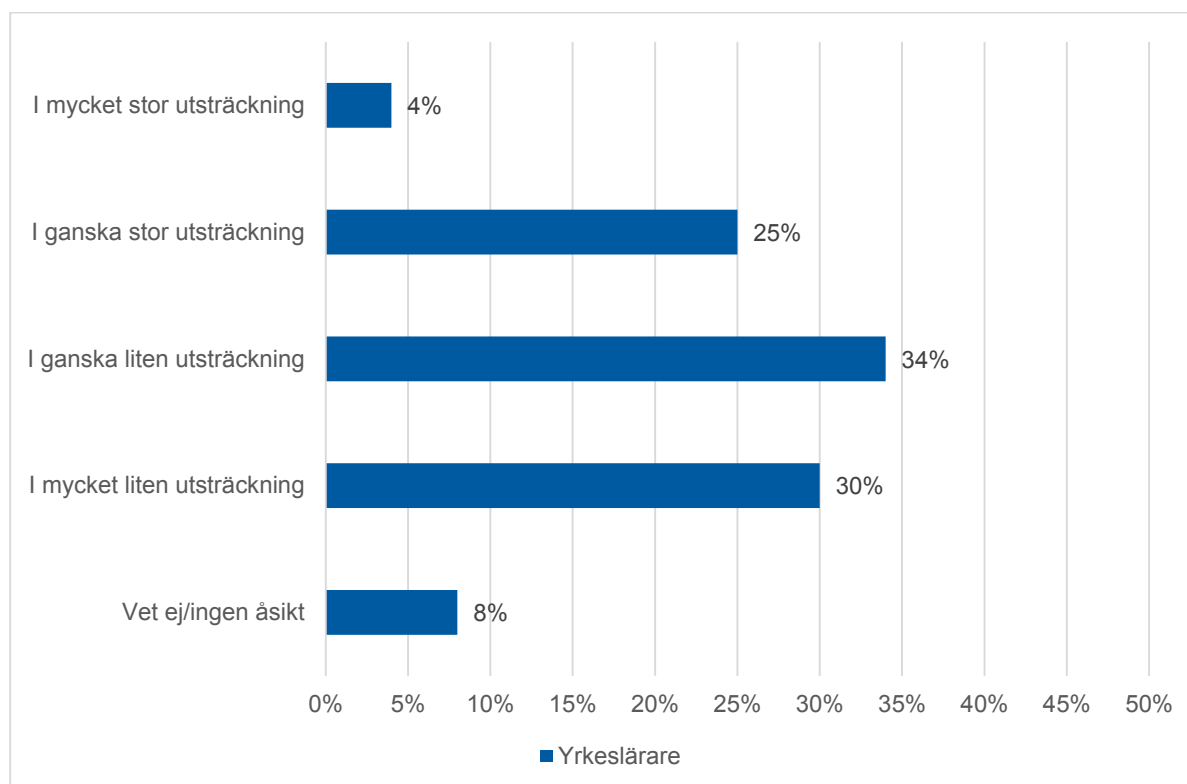
⁴ 4 kap 12§

⁵ Inom den gymnasiala lärlingsutbildningen ska minst hälften av utbildningen vara arbetsplatsförlagd.

⁶ Skolinspektionen, 2013

Att planera elevens tid på arbetsplatsen i förhållande till utbildningens mål samt att informera och förbereda både handledare och elever inför APL-perioden innebär omfattande arbetsuppgifter för läraren. Vår undersökning visar att lärarna i stor utsträckning saknar tid och förutsättningar för dessa förberedelser vilket äventyrar kvaliteten på praktiken. Mer än 6 av 10 lärare i denna undersökning uppger att de saknar förutsättningar för att planera den arbetsplatsförlagda delen av utbildningen. En tredjedel uppger att de i mycket liten utsträckning får den tid som krävs för planering av elevens APL. Liknande iakttagelser har gjorts av Skolinspektionen som i sin fördjupade tillsyn⁷ visar brister på skolornas arbete med att informera om och förbereda handledarna på deras uppdrag och också förbereda eleverna på vad det arbetsplatsförlagda lärandet innefattar.

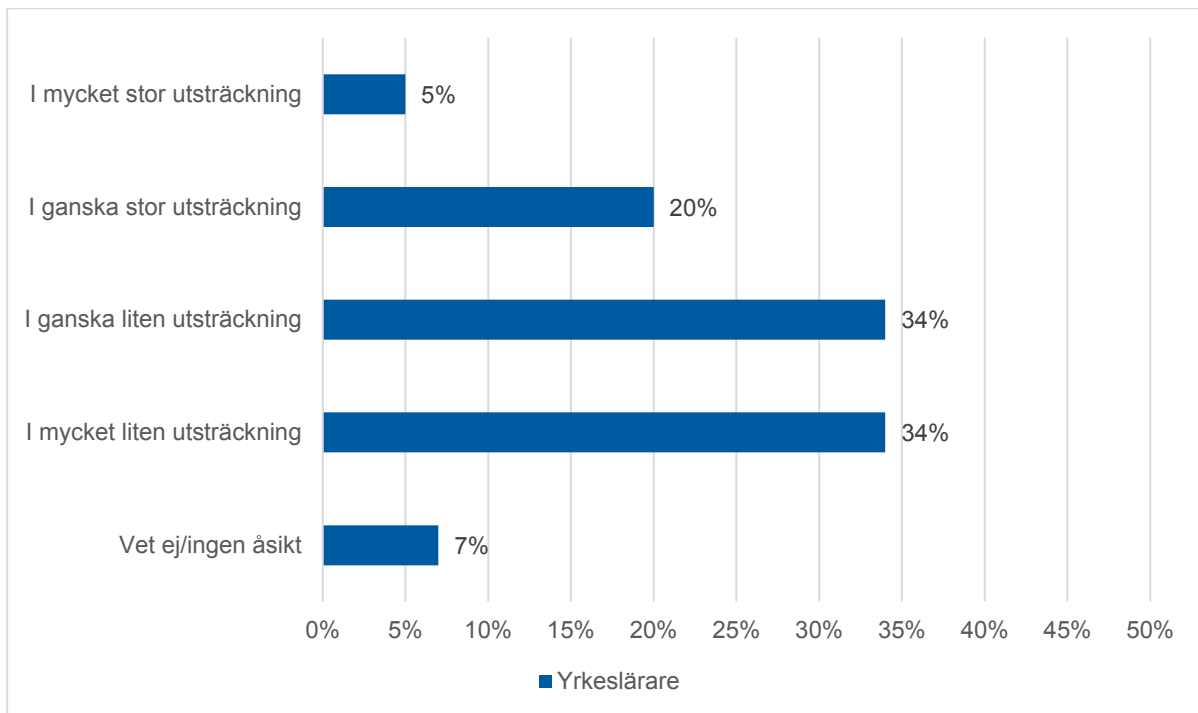
Diagram 2: I vilken utsträckning känner du att du som lärare får den tid som krävs för planering av elevens APL?

Det är viktigt att läraren har tillräckligt med tid att ha kontakt med eleven och handledaren under APL för att kunna följa elevens kunskapsutveckling och regelbundet gå igenom elevens arbete tillsammans med eleven och handledaren. Uteblivna eller få besök kan äventyra dels innehållet av APL och dels en välgrundad och likvärdig betygsättning. Ändå förekommer det inte sällan att lärarna är schemalagda med annan undervisning under hela eller delar av APL-tiden vilket gör det svårt för dem att besöka eleverna. Nästan 70 procent av de tillfrågade lärarna i undersökningen uppger att de inte får tillräckligt med tid för att besöka och följa upp eleven under dennes tid på arbetsplatsen samt samtala med eleven och handledaren. Mer än var tredje lärare uppger att de i mycket liten utsträckning får tid för detta.

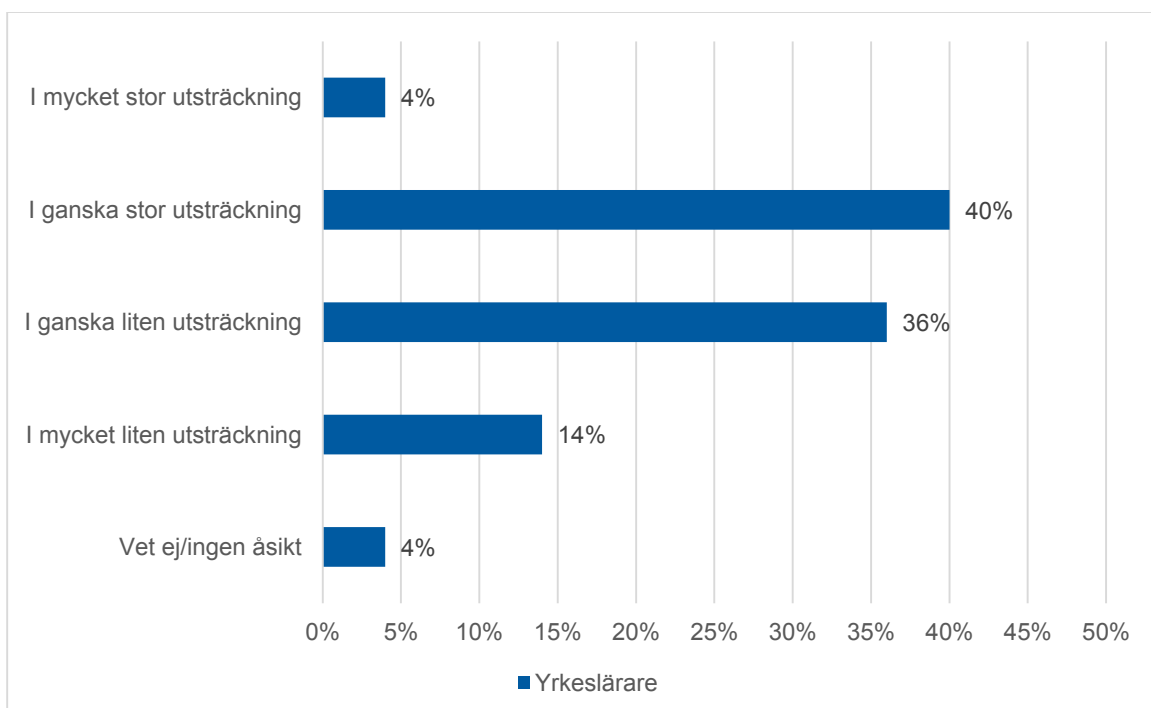
⁷ Skolinspektionen, 2013

Diagram 3: I vilken utsträckning känner du att du som lärare får den tid som krävs för samtal med eleven och handledaren på arbetsplatsen?

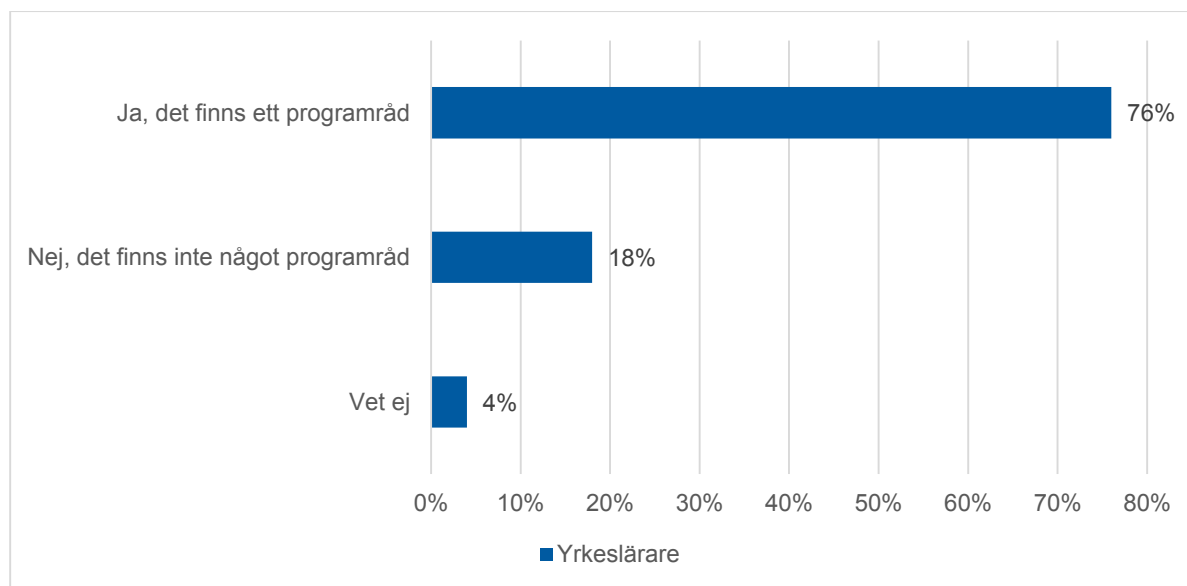
Utifrån undersökningens resultat framstår insatser för att öka kompetensen hos företagen som tar emot elever som högst relevanta för att höja den sammantagna kvaliteten i APL. Varannan av de tillfrågade lärarna anser att handledarna på arbetsplatsen inte är tillräckligt förberedda och har den kompetens som krävs för att ta emot och handleda elever. Endast fyra procent av de tillfrågade lärarna bedömer att handledarna i mycket stor utsträckning är kompetenta för sitt uppdrag.

Diagram 4: I vilken utsträckning anser du att handledarna på arbetsplatsen är förberedda och har den kompetens som krävs?

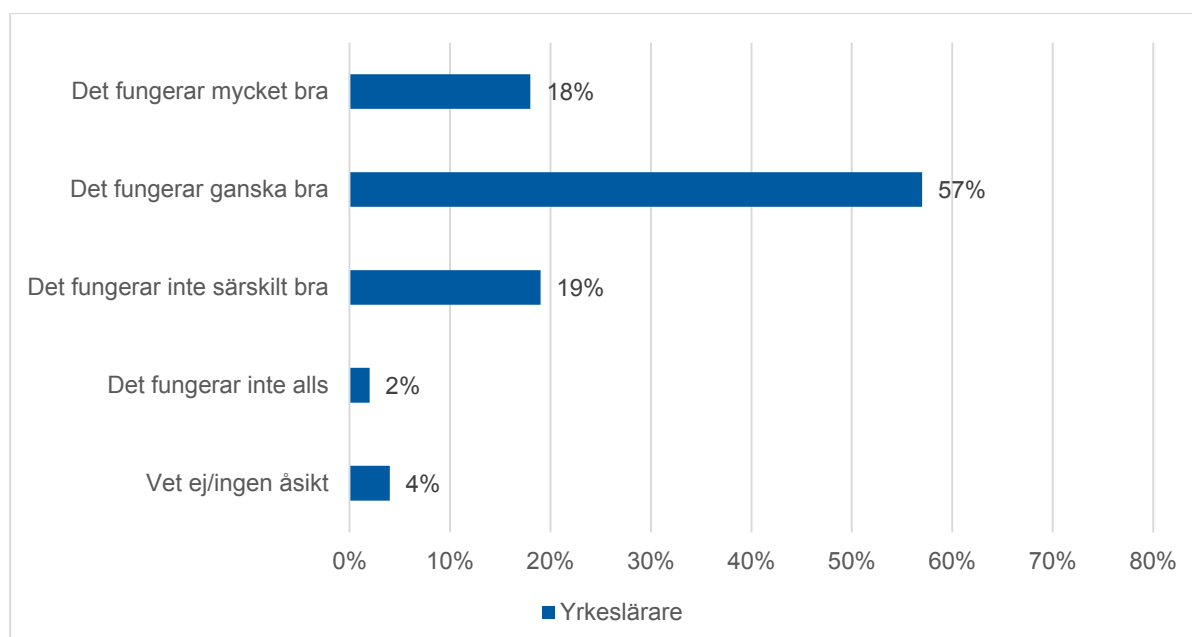
De viktiga samarbetet mellan skola och arbetsliv ska delvis ske via de lokala programråden. Enligt gymnasieförordningen ska det finnas ett eller flera lokala programråd för varje yrkesprogram. Hur de ska organiseras och vilka uppgifter de ska ha regleras inte närmare i någon förordning. För att främja kvaliteten av utbildningen är det viktigt att branschen finns representerad i varje programråd och att råden hjälper med planering och organisering av elevernas APL. Det framkommer i vår undersökning att de lokala programrådets konkreta engagemang i skolornas APL-verksamhet varierar stort i landet. De flesta yrkeslärare arbetar på skolor med lokala programråd men närmare var femte lärare uppger att det inte finns något lokalt programråd kopplat till den aktuella utbildningen.

Diagram 5: Finns det ett lokalt programråd kopplat till ditt yrkesprogram?

Vi har också frågat lärarna hur de upplever att samarbetet mellan skolan och företaget/handledaren fungerar i stort. Färre än var femte lärare uppger att samarbetet fungerar mycket bra medan drygt var femte lärare bedömer att samarbetet inte fungerar alls eller särskilt bra.

Diagram 6: Hur upplever du generellt att samarbetet mellan skolan och företaget/handledaren fungerar?

Om framtidens APL

Lärarna i undersökningen har också fått lämna förslag på hur de anser att elevernas APL bör utvecklas och hur kvaliteten kan förbättras. Utifrån svaren är det lätt att identifiera vad som anses vara huvudproblematiken idag. Den absolut viktigaste faktorn för att öka kvaliteten på den arbetsplatsförlagda delen av utbildningen är att lärarna får avsatt tid för arbetet kring APL-verksamheten, att arbetsuppgifterna synliggörs och schemaläggs.

Ett urval öppna svar på frågan "Hur kan kvaliteten på elevernas APL förbättras?"

"Ge oss lärare mer tid att vara tillsammans med eleverna och handledaren på APL-platsen"

"Engagemang och uppsökande verksamhet tar tid. Mao måste tid ges. Därför är schemaläggning viktig så att läraren som ska besöka APL inte har undervisning då."

"Att skolans ledning förstår vikten av APL och avsätter mer tid för oss lärare."

En betydande andel svar handlar också om olika grad av engagemang hos företag och branscherna. Många upplever att programråden behöver utvecklas och att branscherna måste bli mer engagerade i att delta i programrådets arbete. Att branscherna tar större ansvar över elevernas APL är något som yrkeslärarna efterlyser i stor utsträckning. Majoriteten av lärarna lyfter fram vikten av fler utbildade, kompetenta och motiverade handledare och att handledarutbildningen ska vara obligatorisk för att överhuvudtaget kunna ta emot elever.

Ett urval öppna svar på frågan "Hur kan kvaliteten på elevernas APL förbättras?"

"Ett mer kopplat samarbete skola/näringsliv. Slutar jag som lärare upphör/försvårar det möjligheten till att få ut eleverna på APL."

"Branschen har åsikter om eleverna och utbildningen men kommer inte på programråden. Svårt att få till en bra APL då."

"Den viktigaste faktorn är engagerade och utbildade handledare."

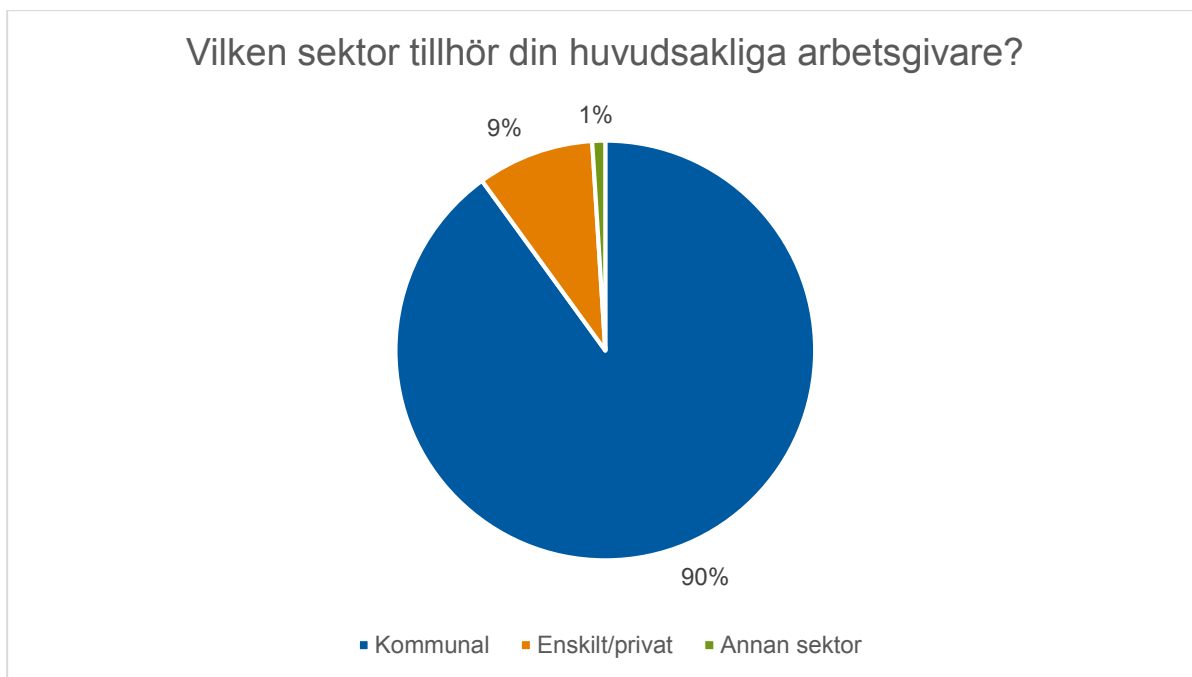
"Obligatorisk handledarutbildning samt ersättning till företagen. Företagen måste bli medvetna om värdet i att ta emot en elev och hur det kan gynna dem."

"Den eviga frågan. Så länge som det är kommunerna som har ansvaret så kommer ingenting att hända. Här måste politikerna tänka om. Det har i decennier talats om samarbete mellan skola och näringsliv. Vi måste titta mer på hur det funderar i Österrike och i Tyskland, men det är väl en utopi?"

Metodbeskrivning

Urval

Datansamlingen skedde under perioden 24 februari–31 mars 2016. Totalt 474 lärare har besvarat enkäten. De svarade lärarna fördelar sig enligt följande:

Referenser

Högre krav och kvalitet i den nya gymnasieskolan Prop. 2008/09:199, (u.d.).

Lärarnas Riksförbund, (2016), *13 steg mot en framgångsrik yrkesutbildning*, Stockholm.

Skolinspektionen, (2013), *Fördjupad tillsyn på yrkesprogram*, Stockholm.

Skolinspektionen, (2014), *Undervisning på yrkesprogram*, Stockholm.

Skolverket, (2016), *De arbetsförlagda lärandet på gymnasieskolans yrkesprogram*, Stockholm.

Bilaga: Enkäten

1. Hur mycket APL erbjuds eleverna på ditt program (obs: gäller ej lärlingsutbildning)?

- mer än 20 veckor
- 16-20 veckor
- 15 veckor
- 10- 14 veckor
- vet ej

2. I vilken utsträckning känner du att du som lärare får den tid som krävs för ...

	I mycket stor utsträckning	I ganska stor utsträckning	I ganska liten utsträckning	I mycket liten utsträckning	Vet ej / ingen åsikt
...planering av elevens APL?	☐	☐	☐	☐	☐
...samtal med eleven och handledaren på arbetsplatsen?	☐	☐	☐	☐	☐

3. I vilken utsträckning anser du att handledarna på arbetsplatsen är förberedda och har den kompetens som krävs?

- I mycket stor utsträckning
- I ganska stor utsträckning
- I ganska liten utsträckning
- I mycket liten utsträckning
- Vet ej / ingen åsikt

4. Finns ett lokalt programråd kopplat till ditt yrkesprogram?

- Ja, det finns ett programråd
- Nej, det finns inte något programråd
- Vet ej

5. Hur upplever du generellt att samarbetet mellan skolan och företaget/handledaren fungerar?

- Det fungerar mycket bra
- Det fungerar ganska bra
- Det fungerar inte särskilt bra
- Det fungerar inte alls
- Vet ej /ingen åsikt

6. Hur kan kvaliteten på elevernas APL förbättras? Skriv gärna några förslag.

LÄRARNAS
RIKSFÖRBUND

Lärarnas Riksförbund är det akademiska förbundet som enbart organiserar behöriga lärare och studie- och yrkesvägledare. Med snart 90 000 medlemmar är vi ett av de största förbunden inom Saco.